

АНОТАЦІЯ

Юраш Є. О. Одеський комітет Піклувального товариства про в'язниці: формування, склад, діяльність. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія». – Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Одеса, 2021.

У роботі розглянуто досвід європейських та північноамериканських систем про піклування ув'язнених в Росії; визначено правові засади діяльності Піклувального товариства про в'язниці в Російській імперії; проаналізовано особливості функціонування губернських комітетів Піклувального товариства в Наддніпрянській Україні; досліджено формування мережі повітових відділень Піклувальних комітетів; встановлено процес формування та керівний склад Одеського комітету; охарактеризовано організацію діяльності жіночого відділення Комітету; визначено джерела фінансування Одеського комітету; охарактеризовано типологію злочинів, категорії та типи ув'язнених; досліджено місця відбування покарань та приведення їх до європейських стандартів; розглянуто заходи сприяння та контролю про забезпечення одягом та харчуванням; проаналізовано роль Комітету в морально-виховній і просвітницькій діяльності; охарактеризовано специфіку умов відбування покарань жінками; досліджено умови утримання та піклування про неповнолітніх злочинців.

Доведено, що суспільно-політичні зміни кінця XVIII – початку XIX ст. призвели до зростання такого явища, як благодійництво. У зв'язку з цими тенденціями громадськість та влада почали звертати увагу і на особливі категорії суспільства, які також потребували додаткового захисту та підтримки, зокрема, ув'язнених. Загалом це призвело до відкриття в Російській імперії благодійного товариства, яке переймалось долею людей, які знаходились в місцях позбавлення волі – Піклувального товариства про в'язниці. В своєму

розвитку Товариство пройшло декілька етапів, які перетворювали його з благодійницького і філантропічного на частину пенітенціарної системи Росії.

Піклувальне товариство про в'язниці мало розгалужену структуру. Центральним та координуючим став Санкт-Петербурзький комітет. Протягом першої третини ХІХ ст. була сформована мережа губернських Комітетів, в тому числі і на території Наддніпрянської України.

Одеський комітет Піклувального товариства про в'язниці виник як губернський. Згідно з розпорядженнями Товариства, до складу Комітету входили в обов'язковому порядку як посадові особи, так і виборні. На чолі Комітету стояли віце-президенти, які були генерал-губернаторами або представниками вищого духовенства. До складу директорів входили достатньо заможні та високопосадові особи, наприклад, військові губернатори, градоначальники, поліцмейстери, почесні громадяни міста та ін.

У зв'язку зі зростанням злочинності серед жінок, постала необхідність у відкритті жіночого відділення Комітету. Фактично такі відділення могли існувати тільки при губернських Комітетах. Особливістю керівного складу жіночого відділення було формування їх як із представниць жіночої статі, так і чоловічої.

Не зважаючи на те, що Піклувальне товариство про в'язниці було благодійною організацією, але все ж таки знаходилось під опікою держави. Власне тому фінансування як товариства, так і Комітету, передбачалось за двома напрямками – з боку офіційних установ (держави, міської думи), так і з боку безпосередніх благодійних надходжень (як грошима, так і товарами).

Важливою умовою утримання арештантів у в'язницях було їх розділення за статтю, віком та скоєним злочином. Загалом виділялось одинадцять видів злочинів, через які утримувались арештанти в місцях позбавлення волі в Одесі. Здебільшого вони утримувались в Одеському тюремному замку. Крім того, серед головних напрямів діяльності Комітету слід виокремити контроль за постачанням продовольчих товарів та забезпеченням належного медичного догляду, морально-виховне виправлення арештантів.

Зміни суспільної свідомості та необхідності зменшення рівня злочинності, соціалізації осіб, що відбули термін покарання – все це безумовно сприяло подоланню стереотипів щодо певних категорій злочинців і вимагало змін в діяльності Одеського комітету Піклувального товариства. Разом з загальними тенденціями розвитку Піклувального товариства про в'язниці в діяльності Одеського комітету можна виділити окремі етапи з перевагою у вирішенні регіональних проблем:

– 1826 – 1840-ві рр. – характерною рисою цього етапу була спрямованість на вирішення проблем організаційних питань фінансування та відкриття жіночого відділення, а також налагодження контролю за забезпеченням ув'язнаних належним харчуванням й одягом;

– 50 – 60-ті рр. XIX ст. – діяльність Комітету була спрямована на побудову тюремної церкви, організацію бібліотеки, залучення духовенства до морально-виховної і просвітницької діяльності серед ув'язнених, адаптацію останніх в нових реаліях реформованого суспільства;

– 60 – 70-ті рр. XIX ст. – важливою складовою стала діяльність щодо специфічного утримання та піклування про неповнолітніх злочинців, залучення їх до навчального процесу та проведення соціально-психологічної роботи серед цієї категорії ув'язнених;

– 70 – 80-ті рр. XIX ст. – більшість сил Комітету було залучено для будівництва нового тюремного замку, тобто приведення місць відбування покарань до європейських стандартів.

– 1880-ті – 1917 рр. – Комітет виконував нові функції нагляду за пенітенціарною системою, і разом з центральним Піклувальним товариством перетворився на філантропічну організацію, яка допомагала коштами для адаптації ув'язнених після відбування покарань.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є першим комплексним дослідженням процесу організації та діяльності Одеського комітету Піклувального товариства про в'язниці. У результаті проведеної евристичної роботи було виявлено неопубліковані архівні джерела,

переважна більшість яких вперше вводиться до наукового обігу: уперше висвітлено тему шляхом виокремлення Одеського комітету із контексту функціонування загальноросійського Піклувального товариства про в'язниці; введено до наукового обігу значну кількість документальних матеріалів із фондів Державного архіву Одеської області для висвітлення всіх аспектів діяльності Комітету; визначено особливості діяльності різних губернських Піклувальних комітетів Наддніпрянської України, в тому числі й Одеського; запропоновано етапи діяльності Одеського комітету Піклувального товариства про в'язниці; проведено характеристику типів злочинів та категорій ув'язнених в Одеському тюремному замку та інших місцях відбування покарань; проаналізовано соціальний та гендерний склад керівництва Одеського комітету; розкрито господарську, адаптивно-виховну діяльність Одеського комітету; досліджено сприяння Одеського комітету в особливому утриманні та піклуванні щодо неповнолітніх злочинців; продемонстровано важливу роль і значення діяльності Одеського комітету для міської громади та поза межами міста. Отримані результати дістали подальший розвиток: дослідження діяльності щодо специфічних умов відбування покарань жінками; вивчення системи піклування над ув'язненими в різних місцях відбування покарань в Одесі; історія Одеського тюремного замку.

Уточнено і доповнено: правові засади виникнення губернських Піклувальних комітетів та формування повітової мережі таких закладів; історію благодійництва в Одесі; досвід організації пенітенціарної служби в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони значно розширюють відомості про історію становлення та функціонування Одеського комітету Піклувального товариства про в'язниці. Основні результати та положення дисертації можуть бути використані в узагальнюючих працях з історії України, краєзнавчих дослідженнях, роботах з історії розвитку пенітенціарної системи. Матеріали та висновки дисертації будуть корисними про розробці спеціальних курсів з історії благодійності та юридичних дисциплін.

Ключові слова: благодійність, піклування, товариство, Піклувальне товариство про в'язниці, Наддніпрянська Україна, тюремний замок, Одеса, Одеський комітет, церква, морально-виховне виправлення, злочини, відбування покарання, арештанти, неповнолітні.

SUMMARY

Yurash Ye. O. Odesa board of the Prisons's trustee institution: organization, structure, activity. – Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy in the field of knowledge 03 «Humanities» on a specialty 032 «History and archeology». – Odesa I.I. Mechnikov National University, Odesa, 2021.

The paper examines the experience of European and North American prisoner care systems in Russia; the legal basis for the activities of the Trusteeship Society for Prisons in the Russian Empire has been determined; the peculiarities of the functioning of the provincial committees of the Trust Society in the Dnieper Ukraine are analyzed; the compilation of a network of county branches of the Board of Trustees was studied; the process of formation and management of the Odesa committee is established; characterized the organization of the women's branch of the Committee; sources of financing of the Odesa committee are defined; the typology of crimes, categories and types of prisoners are characterized; the places of serving sentences and bringing them to European standards were studied; measures to promote and control the provision of clothing and food are considered; the role of the Committee in moral and educational activities is analyzed; the specifics of the conditions of serving sentences by women are characterized; the conditions of detention and care of juvenile offenders were studied.

It is proved that the socio-political changes of the late eighteenth – early nineteenth century led to the growth of such a phenomenon as «charity». Due to these trends, the public and the authorities began to pay attention to special categories of society, which also needed additional protection and support, in particular, for prisoners. In general, this led to the opening of a charitable society in the Russian

Empire, which cared about the fate of people in prisons - the Prison Care Society. The Society has gone through several stages in its development, which transformed it from a charitable and philanthropic part of Russia's penitentiary system.

The prison care society had an extensive structure. The St. Petersburg Committee acted as the central and coordinating committee. During the first third of the XIX century a network of provincial committees was formed, including on the territory of Dnieper Ukraine.

The Odesa Committee of the Guardianship Society for Prisons emerged as a provincial one. According to the Company's instructions, the Committee compulsorily included both officials and elected officials. The Committee was headed by vice-presidents, who were governors-general or representatives of the higher clergy. The directors included fairly wealthy and high-ranking officials, such as military governors, mayors, police chiefs, honorary citizens of the city and others.

Due to the growing crime among women, there was a need to open a women's branch of the Committee. In fact, such branches could exist only under the provincial committees. The peculiarity of the management of the women's department was their formation of both female and male members.

Although the Prison Trust Society was a charitable organization, it was still under the auspices of the state. That is why the funding of both the Society and the Committee was provided in two directions – by official institutions (the state, the city council) and by direct charitable revenues (both money and goods).

An important condition for detainees in prisons was their segregation by sex, age, and crime. In total, there were eleven types of crimes for which detainees were held in prisons in Odesa. For the most part, they were held in Odesa Prison Castle. In addition, among the main activities of the Committee should be singled out monitoring the supply of food and ensuring proper medical care, moral and educational correction of detainees.

Changes in public consciousness and the need to reduce crime, socialization of persons who have served their sentences – all this certainly helped to overcome stereotypes about certain categories of crimes and required changes in the activities

of the Odesa Committee of the Trusteeship Society. Together with the general tendencies of development of the Trusteeship Society about prisons in activity of the Odesa committee it is possible to allocate separate stages with advantage in the decision of regional problems:

- 1826 - 1840s – a characteristic feature of this stage was the focus on solving organizational problems of funding and opening a women's ward, as well as establishing control over the provision of prisoners with proper food and clothing;

- 1850 - 60's – the activities of the Committee were aimed at building a prison church, organizing a library, involving the clergy in moral and educational activities among prisoners, the adaptation of the latter in the new realities of the reformed society;

- 1860s - 70s – an important component was the activity of specific detention and care of juvenile offenders, their involvement in the educational process and social and psychological work among this category of prisoners;

- 1870 - 80's – most of the Committee's forces were involved in the construction of a new prison castle, ie bringing the penitentiaries to European standards.

- 1880s - 1917 – The Committee performed new functions of oversight of the penitentiary system, and together with the Central Guardianship Society became a philanthropic organization with the help of funds to adapt prisoners after serving their sentences.

The scientific novelty of the obtained results is that the dissertation is the first comprehensive study of the process of organization and activity of the Odesa Committee of the Guardianship Society for Prisons. As a result of the heuristic work, unpublished archival sources were discovered, the vast majority of which are being introduced into scientific circulation for the first time. The topic was covered for the first time by separating the Odesa Committee from the context of the functioning of the All-Russian Prisons Care Society; introduced into scientific circulation a significant amount of documentary materials from the funds of the State Archives of Odesa region, to cover all aspects of the Committee; the peculiarities of the activity

of various provincial Board of Trustees of Dnieper Ukraine, including Odesa, were determined; the stages of activity of the Odesa committee of the Guardianship Society about prisons are offered; a description of the types of crimes and categories of prisoners in Odesa Prison Castle and other places of execution; the social and gender composition of the leadership of the Odesa Committee was analyzed; the economic, adaptive-educational activity of the Odesa committee is revealed; the assistance of the Odesa Committee in special detention and care of juvenile offenders was studied; demonstrated the important role and importance of the Odesa Committee for the city community and outside the city. The obtained results were further developed: research of activities on specific conditions of serving women's sentences; study of the system of care for prisoners in different places of imprisonment in Odesa; history of Odesa prison castle. Clarified and supplemented: the legal basis for the emergence of provincial Board of Trustees and the formation of the county network of such institutions; history of charity in Odesa; experience in organizing a penitentiary service in Ukraine.

The practical significance of the obtained results is that they significantly expand the information about the history of formation and functioning of the Odesa Committee of the Guardianship Society for Prisons. The main results and provisions of the dissertation can be used in generalizing works on the history of Ukraine, local lore studies, works on the history of the penitentiary system. The materials and conclusions of the dissertation will be useful for the development of special courses on the history of charity and law.

Key words: charity, care, society, Prisons Care Society, Dnieper Ukraine, prison castle, Odesa, Odesa Committee, church, moral and educational correction, crimes, serving a sentence, detainees, minors.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових виданнях

1. Юраш Є. О. «Статистичні звіти» Піклувального комітету про в'язниці, як історичне джерело // Чорноморська минувшина. Збірник Відділу історії

козацтва на півдні України. Одеса, 2020. Вип.15. С. 151-154. **(фахова, наукометрична)**

2. Юраш Є. О. Одеське жіноче відділення Піклувального комітету про в'язниці: створення та особливості діяльності у XIX ст. [online] // Старожитності Лукомор'я. 2021. №3(6). С.7-13. Режим доступу: <http://www.lukomor.mosk.mksat.net/index.php/lukomor/issue/view/6> **(фахова, наукометрична)**

Публікація у закордонному виданні (країни Європейського Союзу)

3. Юраш Є. О. Напрямки діяльності Одеського Піклувального комітету про в'язниці щодо покращення умов утримання ув'язнених у XIX ст. // KELM (Knowledge, Education, Law, Management)». 2020. № 7(35). С. 94-97 **(наукометрична).**

Публікації в інших наукових виданнях

4. Юраш Є. О. Пожертвування як одна з форм допомоги в організації діяльності Одеського міського Піклувального комітету про в'язниці // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з історії України для студентів і аспірантів «Хаджибеївські читання». Одеса, 2020. С. 145-149

5. Юраш Є. О. Керівний склад Одеського комітету Піклувального товариства про в'язниці // Матеріали IV Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених, аспірантів та студентів «Проблеми регіональної історії України». Херсон, 2020. С. 75-78.

6. Юраш Є. О. Умови утримання та піклування неповнолітніми в Одеському комітеті Піклувального товариства над в'язницями // За сонячним годинником Клію. Бачинська Олена Анатоліївна: Матеріали до біобібліографії. Студії на пошану наукового керівника. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2021. С.250-255.

7. Юраш Є. Благодійництво і збереження духовності, як основні складові діяльності Одеського Піклувального комітету про в'язниці // Південь України: етно-історичний, мовний, культурний та релігійний виміри. Одеса, 2021. С. 477-479.